

JAN KŘIPAČ / 3. 2. 2017

Křik

Rok 1963 přinesl několik výrazných režijních debutů, považovaných dnes za začátek české nové vlny. Kromě Černého Petra Miloše Formana, Postavy k podpírání Pavla Juráčka a O něčem jiném Věry Chytilové zaujal doma i v zahraničí snímek Křik tehdy osmadvacetiletého Jaromila Jireše.

Jireš studoval na FAMU nejprve kameru a poté režii ve stejném ročníku s Evaldem Schormem, Věrou Chytilovou, Jiřím Menzlem či Janem Schmidtem. Absolvoval krátkým filmem *Stopy* (1960), distribuovaným do kin spolu s dalšími dvěma adaptacemi povídek Jany Drdy *Nenávist* (r. Hynek Bočan) a *Hlídač dynamitu* (r. Zdenek Sirový).

Samostatný debut začal Jireš připravovat se spisovatelem Ludvíkem Aškenazym podle jeho knížky *Černá bedýnka* (1960), v níž krátké beletristické texty doplňovaly černobílé fotografie anonymních i zavedených fotografů. Ve scénáři, který byl dokončen v červenci 1962, zůstal zachován kompoziční princip knihy – prolnutí celospolečenských otázek s vnitřními prožitky člověka –, avšak množství rozbíhavých textů bylo soustředěno do jednoho uceleného příběhu o mladém manželském páru, očekávajícím narození prvního dítěte.

Vyprávění *Křiku* je vedeno po dvou souběžných osách: zatímco nastávající maminka Ivana odjíždí do porodnice, její manžel Slávek prožívá běžný pracovní den opraváře televizorů. Mezi jednotlivými zakázkami se snaží dovolat do nemocnice a zjistit, jestli už se dítě narodilo. Do této roviny přítomnosti Jireš nastřihává krátké flashacky, které zpětně vyprávějí „historii lásky“ (seznámení, svatba, první konflikty) mladého manželského páru, a subjektivní sny, představy a monology, které podtrhují intimní ráz příběhu. Komorní rámec úzkých rodinných vztahů je ovšem skrze epizody, jichž je zejména Slávek protagonistou (debata ve škole, rozhovor s diplomatem, hádka na poště) neustále rozšiřován směrem k aktuálnímu společenskému dění. Do popředí se tak dostává hlavní téma filmu: smysl zrození nového života v politicky nestabilní době

počátku šedesátých let (Berlínská zeď, Karibská krize, nukleární pokusy, jaderné zbrojení).

Střídání subjektivní a objektivní polohy ve vyprávění odůvodňuje i kolážovitou vizuální strukturu filmu. Kameraman Jaroslav Kučera kombinuje výsostně stylizované ateliérové sekvence (umělé svícení, měkký styl, složité jízdy) s veristickými záběry (ruční snímání, skrytá kamera, dlouhoohniskové objektivy, přírodní světlo) pořízenými v reálu, a dále s „found footage“ ze zpravodajských filmů či s dobovými fotografiemi. Tento dokumentaristický výraz, jenž ve filmu nakonec převládá, svědčí o Kučerově příklonu k civilnějšímu obrazovému pojetí v této době. Jak si všímá teoretička Kateřina Svatoňová ve své nedávno vydané kučerovské monografii: „Zejména ‚městské filmy‘ Deštivý den a Střevíčky nebo Křik pracují již většinou s nemanipulovaným, reálným světlem nebo jeho rozptýlením, světlo již s sebou nenese přídatné významy, obraz je naturalistický a bez dalších efektů, ukazuje situaci nepřikrášleného, ‚skutečného‘ světa, aniž by eliminoval subjektivní vyjádření (postav i tvůrce).“^[1]

Jireš podpořil celkový přirozený tón filmu obsazením neherců do jednotlivých rolí. Jediným profesionálem byl Josef Abrahám, který se dle svých slov od svých kolegů sám učil: „Bylo nutno překonávat vlastní herecké konvence, zbavovat se všech návyků a nepravdivostí, ‚svého herectví‘, aklimatizovat se a přizpůsobovat se svým spoluhráčům v tom nejlepším slova smyslu. Pomáhalo mi v tom reálné prostředí – ulice, pošta, automat, tramvaj – mezi nic netušícími lidmi. Tam si člověk uvědomí, kolik falše, lži a nepřirozenosti se na člověka lepí. Mezi těmi nic nepředstírajícími lidmi nemůžeš totiž ‚hrát‘, protože bys byl trapný. A to byl ten nejlepší recept, jak najít správnou polohu skutečného nehereckého herectví, které bylo pro Křik jediné možné.“^[2]

Natáčení filmu probíhalo od ledna do června 1963. Po pražské premiéře v únoru 1964 byl Křik vybrán do hlavní soutěže festivalu v Cannes, kde byl uveden vedle nových filmů Françoise Truffauta, Andrzeje Munka, Jacquese Demyho či Hirošiho Tešigahary. Nakonec od poroty vedené Fritzem Langem získal Zvláštní uznání za dílo mladého režiséra.

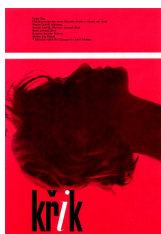
Díky účasti v Cannes se Jirešovu debutu dostalo široké publicity. O Křiku referovaly vesměs kladně hlavní zahraniční deníky i filmové časopisy. Novináři začali upozorňovat na umělecký vzestup tehdejší československé kinematografie, spojovaný ještě

s generací tvůrců před novou vlnou (Jasný, Vláčil, Weiss): „Jirešův film nám ukázal čistou, svěží kinematografii, snad trochu příliš bohatou na technickou virtuozitu, ale plnou citlivosti, něhy a rozkošnosti. Dílo potvrzuje velkou obrodu československé kinematografie, která se nyní dostala do čelného pelotonu mladého světového filmu.“

[3]

Křik byl zároveň prodán do dvaceti zemí. Na některé důležité zahraniční trhy, např. do Francie či Itálie, se však dostal až s několikaletým zpožděním – tedy v době, kdy už se česká nová vlna prosadila a poetika Jirešova filmu nepůsobila tak inovativně. Tuto skutečnost ostatně již tehdy kritizoval významný filmový publicista a teoretik Guy Gauthier ve své recenzi pro *Image et son*. [4]

I přes svou nezvyklou formu dokázal *Křik* oslovit publikum. V československých kinech ho vidělo přes půl milionu diváků – což znamenalo nižší návštěvnost, než vykázal Formanův *Černý Petr*, ale naopak téměř dvojnásobnou účast oproti debutu Věry Chytilové. Dnes je *Křik* poněkud ve stínu pozdějších Jirešových režii, zejména vrcholného *Žertu* (1968) a podmanivé *Valerie a týden divů* (1970). Dosud například nevyšel na DVD nebo na jiném nosiči. V neděli 12. února v 17:30 ho alespoň uvede kino *Ponrepo* v rámci cyklu *Český film – ztráty, nálezy a objevy*.

Křik (ČSSR 1963), režie: Jaromil Jireš, scénář: Jaromil Jireš, Ludvík Aškenazy, kamera: Jaroslav Kučera, hudba: Jan Klusák, střih: Jiřina Lukešová, hrají: Josef Abrhám, Eva Límanová, Eva Kopecká, Jiří Kvapil, Jiří Jánoška a další. FS Barrandov, 77 min.

Poznámky:

[1] Svatoňová, Kateřina. *Mezi-obrazy: Mediální praktiky kameramana Jaroslava Kučery*. Praha: Univerzita Karlova – Národní filmový archiv – MasterFilm 2016, s. 154.

[2] Hovoří hlavní představitelé filmu „Křik“. In: *Filmové informace* 14, 1963, č. 51 (18. 12.), s. 9.

[3] cit. rec. z *Libération*. In: *Filmové informace* 15, 1964, č. 20 (13. 5.), s. 2.

[4] Gauthier, Guy. Le Premier Cri. In: *Image et son* 1967, č. 211 (prosinec), s. 116-117.